

23
87.
J. S. N.
Enfaldiga Tankar

Om

Skyttan och nödvändigheten
Sör en Bräst, at åga in-
sigt i **MEDICINE,**

Med Wederbörandes Samtycke/

Under

Oeconomie PROFESSORENS och Ledamotens af Kongl. Swens-
ka Wetenskaps Academien samt Upsala Wetenskaps
Societeten,

Dr. PEHR KALMS

Inseende,

Framstälte och til allmän granskning
I Ubo Academiens Höre Läro-Sal
den 6. Julii e. m. 1762.

Öfwerlemnade

af

SAMUEL LITHOVIUS, Isacs son.

Österborninge.

A B D /

Tryckt hos JOHAN CHRISTOPH. FRENCKELL.

Swego fl.

J J. 17.

§. 1.

Så snart the första menniskior hade af them Allwisa Skaparen blifwit framstälte i werlden, som nyligen sielf hade trädt utur sitt intet, theri then för Skapelsen warit, fingo the ej allenast herrawälde öfwer alla kreatur, som them efter Skaparens befallning hade tillfallit, at the til befrämjande af the ras sanskyldiga wäl, hade them fullkomligen i sina händer til theras nytta och bruk; Utan the fingo ock then wälsignelsen, at the skulle föröka och upfylla jorden, så wida then oändeliga Skaparens ändamål ej annorlunda kunde winnas. Men så möjelig menniskio slächtets förökning i fullkomlighetenes tilstånd war, utan at til then ändan behöfwa inrätta några borgeliga samhällen, så omöjelig blef then sedan menniskiorna genom the Heliga Gudens buds öfwerträdande hade lidit et gräseligit skiepsbrätt til sina fullkomligheter. Om theförre menniskio slächtet skulle

skulle föröklas, och Skapelsens ändamål erhållas, war aldeles
 oumgångeligt, at samhällen skulle inrättas, på thet man thes
 sto bättre måtte kunna afböja the olägenheter, som syftade på
 menniskioslächtets förminskning och thes wäls förstörning; Men ju
 kraftigare en inrättning är i the åsyftade affigters befordrande,
 thes fullkomligare bör then anses, och ju flere the äro som bi-
 draga til en och samma wärckställighet desto bättre winnes then.
 At thes förde folkrikheten är grunden til et rikes wälfärd, blir
 thes en ostridig sanning, hwilken ei allenast et sundt förnuft,
 utan ock trowärdigaste mäns witnessbörd, och dageliga erfaren-
 heten, nogsam för ögonen ställa. Ett sundt förnuft lærer wäl
 snart kunna finna thet, så thet endast estersinnar, huru omö-
 jeligt thet är, at et land kan komma til wälmåga utan goda
 inrättningar af hwarje handa näringsfatt, ej heller kunna thes
 sättas i fullkommeligt stånd, utan tillräckelig myckenhet af folk,
 förntan thet, at folkrikheten håller en graune inom sina
 gränser, som i annor händelse ei hade försyn, at emot naturliga
 lagens föreskrift öfvertaska then andra; så at man kan i
 anseende härtil antaga, hwad SALOMON i Ordspr. Bok. Cap.
 14: 18. sagt, at thet en Konung mycket folk hafwer thet är
 hans härlighet, men thet litet folk är, thet gör en Herre
 blödig. Saavedra har thes förde ganska rätt i sin Idea Principis
 Christiano Politici, så han med följande ord utlåter
 sig: *regnum robur in subditorum multitudine & copia consistit.*
 Herr Öfwer Directeuren FAGGOT säger i sin Tractat om
 Swenska landbrukets hinder och hjelp: Pag. 49. En till-
 börlig myckenhet af folk är et lands förnämsta egen-
 dom, ty lagen, agan och hushållningen kunna göra
 them spakfärdiga och arbetsamma til et rikes sällhet
 och wälmåga, men om folkets ökning ej främjes, jag
 wil ei säga hindras, så är thet fåfängt, at söka et ri-
 kes upkomst genom folkets dygd och flit.

Myttan, som folckrikheten tillkyndat et land, är nästan o-
 utsäkelig: ty ju mera folck uti et land är, thes bättre blifwer
 thet upbrukat; så kan åkerbruket stiga til större högd, så at
 man ei behöfwer årligen ifrån utlänningen köpa up spanne-
 mål, hwarigenom dock en ansenlig penninge summa, hwart
 år ifrån vårt låra Fädernesland utgår; Manufacturerne och
 bergwårcken kunna ju genom mycket folck sättas i ansenligen
 godt stånd. Fiskerierna winna åfwen härigenom sin fullkomli-
 ga gång, med huru stor botnad för riket sådant stjer, finner
 man lätt, så man ser af Hans Excellence Riks-Rådet
 Herr Baron LÖVENHIELMS anmärkning, at Sverige hwart
 år måtte förskaffa sig fiskwaror af utlänningen för 450000
 Daler Ropp:mt. Här af läser hwar och en, som litet ser in i
 saken, kunna finna, at när fiskeriet blefwe rätt intättadt, skul-
 le ej allenast förberörde summa stadna innom riket, utan ock
 ansenligen richa vårt låra Fädernesland; hwilcket dock ei kan
 stje utan tilbörliq myckenhet af folck; blifwer altså en oemotsä-
 jelig sanning at folckrikheten är then påliteligaste och war-
 achtigaste grund til et rikes upkomst och wålmåga.

§. 2.

Efter nu folckrikheten, som i första §. är bewist, är then
 waractigaste och påliteligaste grunden til et rikes wålmåga, så
 följer åfwen theraf, at en Regent bör för al ting wintägga sig
 om, at föröka och ei förminska thenna sin egendom, hvars
 wård honom är anförtrodd, och hwar på thes macht, sällhet
 och wålmågo oemotsäjeligen beror; hwarföre Keisar ADRIANUS
 ock ei utan orsak haft thetta til tånckespråk: Ampliari homi-
 num adjectione imperium potius, quam pecuniarum copia
 malim. Hwarom kan lasas SAAVEDRA 66. Symbolum pag.
 538. At en Regent aldrig kan på något ådlare tåncka, än
 utse medel och utwågar at föröka antalet af thes underjätare,
 är en

är en sak, som lyser hwar och en estertäncksam i ögonen, ty förutan thet, at hans timmeliga sällhet samt Rikets wälmacht och anseende äro ouplösligen förknippade med folkmyckenheten, som åtminstone til någon del är afskafad med des innehafwande lands widd och lynne, så är det en ostridig sanning, at thetne saken är aldeles öfwerens kommande med GUDs fullkomligheter, som i alt böra wara våra giärningars uphof och rätteshöre. Härigenom blifwa the förmåner, som Skaparen så ymnigt för människian behagat i naturen nedsätta, framläckade och använde til människians nytta, så at Skaparens ändamål blifwer således på mångfaldigt sätt befrämjat; i thet ställe ett förödande krig afhänder många millioner människor, som ej allenast til sine egne personer i krigs lägan blifwa för-tårde, utan ock theras efterkommande (som i annor händelse framkomma, och menniskio slächtet med många förmåner hugna kunnat) utsläckna aldeles. Här kunde frågas: På hwad sätt en Regent då kunde giodra thetta? Therpå swares: At thet wäl låter gidra sig genom allehanda goda författningar, hwilcka här at utstaka ei är mitt upsät, dock wil jag med några ord nämna, at therigenom skulle bland annat mycket winnas i thenna omständighet, om flere Medici skulle förordnas til landsorterne, hwilkom sedan skulle åligga at thår förekomma, det wissa sjukdomar ej singe bortrycka så mycket folk, som nu beklageligen skier: Om Collegium Medicum undersökte orsakerna, til wissa gångbara sjukdomar, som emot wanligheten föröfwa sin grymhet: Om the bästa och påliteligaste Medici sammansatte och genom Trycket utgofwe böcker, hwaruti the up-täckte orsakerna och tillika wiste bot för the måst gångbara sjukdomar, dock så korta, rena och tydliga, at äfwen hwar och en, och icke allenast en Medicus kunde betiena sig theraf. Om wi här se til wårt kära Fädernesland, så finne wi uti alt Wår Höga Öfwerhets ofbrilknelige ömhet och nit, at på alt möjligst sätt föröka antalet af invånarena. Wi hafwe äfwen

att glädja oss af the bästa och största Läkare, som troga the förfarnaste män i Medicin, samt af the ras tractater och böcker, som rätt äro Mestarstycken i thesse wettenskapen. Så at thet allenast kommer an på et förnuftigt nyttjande och brukande af the medel, som i så måtto blifwit godfunne och föreslagne til förekommande af the swåra och nog tryckande olägenheter, som ännu äfventyra många tusende människors lif och hälsa. Nu kan man wäl ej med skäl fordra af en bonde, som är ständigt sysselsatt med sitt arbete, at han sielf skal förstå Medicin, så at han ej allenast kunde lämna igen alla sine egne och thes hushåll underlydande personers skadande åkommor, utan ock ordinera sådana medel, som hwars och ens complexion och sjukdomens art fordrar. Ty hwarcken har han tillfälle at lära så mycket, eller tillåter hans estertäncka och arbete, at använda sin tid på något annat, än thet, som egenteligen hörer til hans näring. Men thet the närande personer ej för sin del förnä åstadkomma, utan måste blifwa estersatt, thet kunna the tårande til en stor del ersättia. Ty the hafwa merendels både tillfälle och ofta tåmmeliga tillräckelig tid thertil, allenast the äro angelägna om thessa the ras högst åliggande skyldighet. Skola Ståndspersonerne hafwa sin föda af en arbetande bonde, så tyckes thet, efter then naturliga lagens förbindande föreskrift at tala, wara ei allenast skäligt utan ock nödvändigt, at Ståndspersonerne ei allenast använda sin estertäncka på upbörden, utan ock förekomma och undanröddia, så mycket them möjeligit är, the olägenheter, som sättia bonden ut stånd, at befordra sitt arbete och åkerbruk: thet är, bitråda bonden med råd och dåd, at prælservera sig för hwariehanda skadeliga sjukdomar, och at lyckeligen fördrifwa och öfwerwinna them, sedan han en gång redan fallit i thessas mordiska händer; i annor händelse torde Ståndspersonen omöider sielf lida nöd, sedan bonden af brist på folck och af uselhet måst lämna sin näring.

§. 3.

Alt hwar och en undersåte är skyldig at efter yttersta för-
mågo befrämja samhällets wäl, är en sak, som i alla tider
blifwit antagen, såsom en afgjord och ofelbar sanning; men es
huruwäl alla lemmar bidra till then meniskliga kroppens byg-
nad, styrcka och wälstånd, så skier thet likwäl på olika sätt,
alt efter hwar och en lems art och läge i kroppen. Afwen så
är thet beskaffat med lemmarna uti en Regerings kropp. En
naturlig är då i sin wigour och styrcka, då alla thes rörelser
drifwas till et gemensamt af naturen påhyttadt ändamål; på
samma sätt skier thet med Regerings kroppen. Alla enskilda
förmoners och affichters drift bör wara fullkomligen aspassad
efter then allmänna sällheten, ty så snart then sednare mist sin
styrcka och står på waklande fötter, så förwinna och the för-
ra såsom en skugga wid solenes nedergång. Wär egen conser-
vation bör altid wara förenad med samhällets wid macht häls-
lande, och thes tilwårts befrämjande; och thet så mycket mera,
som Skaparens förnämsta och Huswud ändamål är härmed
i en ouplöslig förknippelse.

En siuklig kropp är, om ej aldeles otienlig, dock åtminsto-
ne mindre skickelig, til at kunna utföra med behörig drift si-
na förrättningar til thet almånna bästa. Bör altså hwar och
en i högsta måtto wara mån om, at så wäl bihehålla sin och
sine medborgares hälsa, som och, at igenom ett sanskylligt
bruk och nyttjande af Medicamenter, hielpa them som så
dant tarfwa.

Wi hafwe redan i föregående §. med få ord anmärckt,
at Ståndspersoner åligger en besynnerlig förbindelse at härus-
tinnan så mycket möjligit är förnöja allmänheten; Nu äro
och Prästerne at räkna ibland Ståndspersoner, thesöre äro
och

och the fullkomligen förplichtade, at härutinnan gå sin Öfverhet och medborgare tilhanda. Och ehuruwäl här torde någon invända och täncka, at genom thetta påstående skulle Prästerna förhindras i siäla wården, som them egenteligen är anförd, trodd, at efter GUDS Helga Ords och samwetets föreskrift på det nögaste och ömmaste skidta; Så förfaller likwäl thetta stenfagra inkast, då man närmare ser i saken; Ty these bägge skyldigheter äro ingalunda stridande med hwarandra, utan fast mera så fins emellan förknippade, at siäla wården wäreligen på wist sätt fordrar thet förra, nemligen at Prästerna böra äga någon insicht i Medicine. Anstod thet Frälsharen såsom en Öfwerste Präst, at igenom sin undergörande kraft bota them, som woro med allehanda franschheter bekajade, så anstår thet wisseligen en Präst, at förmedelst the, i naturen til then ändan nedsatte medel, fördrifwa och förekomma sine egne och sine åhörars åkommor. I anledning häraf, och innan jag går widare, måste jag beswara twänne inkast, som här emot kunna göras: Thet kan 1:o sägas, at thet är omöjligt för en, som ärnar blifwa Präst, at kunna förskaffa sig så tilräckelig insicht i Medicine: han har wid Academien mycket annat at lära: Mången har ock ej råd, at ligga öfwer en eller par terminer i all sin tid, wid en Hög. Skola: Hårtill swaras: om någon ting är för en hwar menniska, i synnerhet för then, som wil hafwa namn af Lård, nödigt, så är wist, näst salighets läran, kundskapen om alt thet, som bidrager til hälsans conserverande, samt hwad man med största fördel skal bruka, om hälsan twckes stå i fara: hwad är uslare än en sjuklig kropp? man är sig sielf och androm til besvär.

Huru lätt kan icke hälsan bibehållas och sjukdomar ofta förekommas, när man har sig bekant hwad til hälsans bewarande tarivas, och noga i alt tager thet samma? Afwen kan en sjukdom lätt i början botas, när man wet, hwad man

man trogger sig wid, och hwad man kan bruka med synnerlig nytta. Min mening är thesfore ej, at en studerande som wil blifwa Präst, skal nödwändigst äga then insigt i medicin, som en fullkomlig medicus, ty til en sådan djup insicht, fordras en mans hela tid och studier, utan min tanka är, at en studerande under thes wistande wid Academien använder på en eller par terminer (om han någonsin kan) en eller par timmar hwar dag til at biwista medicinska föreläsningar både uti diæten och lærdomen om hålsans präserverande, som ock uti the måst gängbara sjukdomars kännande och botande, uti the nödwändigaste inrikes Medicinal wäxters kännande, m. m. Jag wägar säga, at mången använder sin tid wid Academier på mycket onödigt, hwaraf han ej har then ringaste nytta, när han anten kommer i Präste Ståndet eller i något annat ämbete, utan han har endast lärt thet in spem futuræ oblivionis: men af sådana Medic. Colleg. skulle han hafwa nytta hela sin lifstid: Han skulle hiertinnerligen fågna sig, när han framdeles långt skild ifrån stad, Apotheque och Medicus, förstode at rätt sköta sin och andras hålsa. Huru wil en Präst som ej på förenämde sätt förskaffat sig någon insigt i Medicine wid Academien, med någon nytta betjena sig af Herr Assesf. och Medic. Doct. HAARTMANS högstnuddiga bok om de måst gängbara sjukdomars kännande och motande, så han ej kände the läkedomar theri föreslås; huru wille han betjena sig af Herr Doct. DARELI wackra Bok i samma ämne? Hwad nytta kunde han skaffa sig af the förtreffeliga anmärckningar, som finnes införda ärligen i wåra Swenska Almanachor, af wår tids största Medicus Herr Archiatern och Riddaren Rosén? Huru kunde han hållt på något sätt upfylla Höga Öfwerhetens örnaste systemål, som wid farliga fahrstoters i swanggående låter Colleg. Med. upfatta nödwändigaste beskrifningar öfwer samma sjukdomar, samt hwad läkemedel theremot skall brukas, hwilla beskrifningar, öfwersändes til hwar kyrcka:

Huru wil, säger jag, en i Medicin okunnig Präst, tjena så wäl sin Öfwerhet som åhörare i et så hälsosamt ändamål, då han ej känner botemedlen? Hans åhörare; lämnas ju då genom hans okunnighet dödenom til roos, åfwen som these högsnyttiga beskrifningar innelåses i Kyrckan at blifwa ett bys- te för mått och mahl. Om swåra hunger är infalla, och Höga Öfwerheten, til at rädda sina fåra Undersåtares lif, låter af lärda män genom Trycket utgifwa beskrifningar, hwilka af wåra wildt wårande örter, kunna i nödfall tjena menni- skjomen til föda, samt låta tillsända hwar Församling en så- dan beskrifning: Huru wille då en uti Medicine och Bo- taniquen okunnig Präst, wara i stånd, at upfylla ett så högst ömt och nyttigt af Öfwerheten påhöftat gjöremål? Och som af the åteliga inrikes wilt wårande örter somliga äro nog adstringentes, som gjöra, at om man åter några dagar af them allena, blifwer underkastad obstruktioner och hwarjehan- da fabeliga sjukdomar. Andre åter äro emollientes, hwilcka, om the allena åtes, gjöra för mycket löst lif, och borttaga krafterna, hwarföre adstringentes och emollientes böra wisli- gen blandas tilhopa; hwad skada skulle då icke then fattiga tilskyndas til hälsa och lif; i fall han i hungersnöd ej hade nå- gon at rådfråga therom? Och ho tyckes wara mera skyldig, at bispringa honom med råd theri, än hans egen Själaförjare?

Thet andra inkast är thet, at en til åmbetet kommen Prästman behöfwer alla sina stunder til själawården, och såle- des ej hinner med medicinska gjöremål; thefutom fordra wiså sjukdomar ej allenast et dageligt utan ofta et stundeligt uppassande, hwartil en Präst minst har tid. Hårtill swares, at dageliga erfarenheten först wisar, thet en Präst nog har någon tid, at använda til annat nyttigt i thet allmänna, än specia- listime til Själawården, och thet utan sit samwetes skadande; sedan är ej min mening, at han skall upoffra sin mästa tid på praxi med, i sin Församling, Själawården skall wara hans

hans förnämsta och hufvudgjöremål; men en del af sina recreations stunder, kan han utan skada använda, at med råd och dåd, bispringa sina Åhörare, uti theras hälsos skötande, och sjukdomars botande: han kan berätta, anten för then siuka eller för then siukas anhöriga och bekanta, som honom rådfråga, hwad läkemedel skola brukas: på hwad sätt the skola användas: hwad mat och drick then siuke skal bruka, och från hwilken han skal afhålla sig, m.m. Korteligen, han använder uti praxi med. hos sina åhörare endast så mycken tid, som han utan siälawårdens försummelse kan göra; och när han thet gör, råddar han mången af sina åhörare från sjukdom och tidig död.

Genom Prästens egen siuklighet blifwer thesutom ofelbart Själawården estersatt, skal thetta onda förekommas eller häfwas, så skal thet skie dels therigenom, at en Präst har sig bekant och noga efterkommer, hwad til hälsans præserverande bör i acft tagas, dels ock genom et förnuftigt bruk af medicamenterna; så wida naturen i thetta sitt tilstånd ej förmår sielf rätta sig, at fördrifwa thet onda, som egenteligen går löst på naturens förstörelse och undergång, och man thesutom omöjeligen alltid kan hafwa tillfälle, at anlita någon Medicus om skynsam hjelp: hälsom som ej allenast ortens oflägsenhet, utan ock flere andre omständigheter göra thenne hjelpen om ej aldeles omöjelig, åtminstone swår och åfventyrlig.

§. 4.

Thet lär wäl ingen, som haft tillfälle at något erfara, kunna neka, at icke wiða gångbara sjukdomar ansenligen förminska folkhopen; til bewis i thenna saken lærer wara tillräckelig om man anför någon af the måst bekanta. Kopporna äro mycket gångbara, och hwart år borttrycka wäl $\frac{1}{10}$ del af then stora folkhopen hwart år tillkommer. Men så wist thet är å ena sidan, at Koppornas wåldsamheter föröfwa sitt tyranni måstedels på barn och ungt folk, som på et så uckeligt sätt intet allenast sielfwe blifwa upoffrade, utan ock alla the,

som af them kunnat södas, om the hade sådt längre nyttja
 ihetta timmeliga lif; Så bekant är thet å andra sidan, at
 ihetta tyranni kunde dels genom försichtig koppnympning, dels
 ock genom medicamenters tidiga bruk, om ej aldeles hämmas
 och fördrifwas, åtminstone så förswagas, at thet bedröfweliga
 förödande ej blefwe så kånbart och odrågeligit, som thet be-
 klageligen hærtills varit. Här kan en Präst ganska mycket
 uträtta, dels at öfwertala och förnä gemena man, at låta
 rympa kopporna på sina barn, och wisa at man therigenom ej
 försyndar sig emot then Helige Guden; dels at han kan lem-
 na them, utur the utkomna beskrifningar om the sjukas rätta
 skötsel under koppor behörig underrättelse, huru the som fått
 koppor rätt skola wårdas. Febrar af flere slag, som wäl, om the
 ej genom Medicine förekommas, gindra rent hus, ther the börja och
 så fritt härka och fara fram med sitt grymma raseri, som thet nu
 måstedels ske pågar. Rödsoth och kikhosta gå ock i swang i
 vårt kära Fädernesland, och tillkända thet samma en obote-
 lig skada. Frågor, men i sonnerhet hetsiga febrar gindra un-
 dertiden ganska mycken skada, särdeles i the wid siön liggande
 orter, therest ångorna äro öfwerflödiga, och hjelpa til at öka
 the åkommor, som hastiga omskiften från hetta til köld, förors-
 aka på människornas hälsa. Sådane sjukdomar, ehuru the i bör-
 jan hwarken wore allmänne eller döddande, tiltaga dock med tiden
 uti styrcka och warda smittosamme, samt gripa så om sig, at the
 blifwa en allmät farsoth, och leda mycket folck till grafwen.

§. 5.

Så klart och tydeligt thet är, at these i föregående §.
 omnämde, och flere andre sådane folck förödande sjukdomar,
 böra efter mögeligheten förekommas, så wist är thet, at en
 behörig kundskap, huru man skal i diæt och annat præservera
 sig häremot, jemte Medicamenternes rätta bruk äro the säkra-
 ste och påliteligaste medlen hærtill; ty såsom Skaparens all-
 wärdsamma wilja är, at menniskan skal söka at bibehålla sin
 häls

hållsa, som gör henne skickelig til thes förrättningars skyldiga
 utförande; så har hans vändeliga wishet äfwen så behagat
 laga, at wi til thetta ändamål kunna hafwa i sielfwa naturen
 tillräckeliga medel at tilgå; och Medicin är nu then wetenska-
 pen, som egenteligen wisar sättet, huru these medel skola nyt-
 tias och användas til hälsans bibehållande och återställande;
 Wiswer thesfore thet ingen ringa skyldighet, at söka insikt i
 Medicin, om man annars täncker winna sitt ähstade anda-
 mål. Ty then dageliga erfarenheten bestyrcker ock thetta med
 så många skal, såsom HIPPOCRATIS exempel, thet år 431 för
 Christi födelse började en swår pest i Echiopien, som nedlade
 folck som gräs, för så omkring i Lybien och Egypten, hwar-
 dan then kom til Judæen, Phœnicien och Syrien, och spridde
 sig sedan ut i Persien, under ARTAXERXIS LONGIMANI rege-
 ring, hwadan then til slut gick öfwer til Grækeland, när nu
 Konung ARTAXERXES såg, at thenna swåra gästen ej hade något
 skonemål med sig, och at hans land blefwe i grund ruineradt,
 så framt then i tid ej skulle förekommas, hade han all möda
 för sit Rikes wälfärd ospard, rådfrågandes altså bland annat
 sin wån, hwad medel han hålst skulle bruka at förekomma then-
 na swåra pesten. Thenne hans wån gaf honom thet förslag,
 at han ej borde spara penningar, utan efter yttersta förmågo
 spana efter the förfarnaste medicos, försäkrandes honom at the
 kunde bäst hielpa honom härutinnan. Han gaf ock honom
 med thet samma anwising på HIPPOCRATES en Græk och
 en ibland the förnämsta medicos werlden haft. Efter undfän-
 gen anwising försummade Konungen intet at låta afgå skrif-
 welse til HIPPOCRATEM, lofwandes honom ansenliga förmåner,
 så framt han wille åtaga sig beswåret at komma i hans Rike
 och bota then så grymt gråferande pesten; HIPPOCRATES kün-
 de wäl ei låta beweka sig at fara til Persien, såsom et rike,
 hwilket då bar et särdeles hat til Gräkerna, utan han förblef
 i sit fädernesland Grækeland, hwarest han genom sin mogna

och diupa insikt i Medicine, räddade flera tusende människors lif, för förenämde grymma gäst. Att jag må förtiga oändeligen många sådana prof, af Medicins ofelbara nytta, som nog tyckes förbinda hwar man, at betjena sig theraf, så thet är af nöden, så är thet oförnekneligit, at hälsan ibland the timmeliga förmoner, är then största wälsignelse, wi af Himmelen kunna åska, som therföre för alt ting annat tim neligit bör wärdas och skötas, ty snart kan then förloras, men ej så snart återwinnas.

§. 6.

Jag hafwer redan i föregående korteligen anmärckt, at allmogen sielf är för sit trägna arbets idkande omöjeligen i stånd at förskaffa sig erforderlig insikt i omrörde wettenskap. Jag hafwer ock bewist, at ståndspersonerne, och följachteligen Prästerne i synnerhet, böra åga åtminstone något tillräckelig kundskap i medicin, så at the wid tilfalle måtte kunna hielpa sig sielfwa och then nödlidande Allmogen. Och ehuru i anledning af the anförde, förbindelsen för Prästerne är oundwikelig; icke thes mindre wil jag anförå här flere sådane omständigheter, som än ytterligare skola för en dag lägga och bestyrcka, thet jag i föregående sökt bewisa. Skaparen har behagat förse och utrusta hwar och en landsort med wijsa insecter och wårter, hwilcka af inwånarena, ej til något annat i œconomien brukas, så at thet tyckes therföre wara solklart, at skaparen med thesas skapande, til en ganska stor del syftadt på theras bruk i medicin, til at förekomma the förestående och häfwa the irådade sjukdomar; Men intet mindre skulle winnas, än Skaparens aldrawisaste afsiçkt, om ingen frågade efter at anwända och nyttja them, utan i thet ställe reste många mil til Apothecare, at söka thet, Skaparens godhet til besparing af onödig kostnad och möda, låter så ymnigt wåra för allas fötter, och lika som anmana och påminna the förnuftiga om theras brukande i nödenes tid. Ja fastän man bodde när wid Apotheket, borde man åga insikt i medicinae, therföre at för egen

gen döer ofta kunde wåra the bästa medicinaliska örter, them man med ringa möda kunde få, så man i widrigt fall, wore nödsakat at köpa the samma ifrån Apothequet och betala them dyrt nog, som tör hända ändå ej wore så goda och färskta som the hwilka man sielf kunde samla; Så at thet endast kommer an på sielfwa wärefställigheten, och at man rätteligen kan urskilja hwar och en ört, samt weta theras nytta, och huru wida the wid yppande tilfälle böra brukas. Men at lära känna örterna til theras species och nytta, äger bland andra en Präst thet bästa tilfälle, under des läro-år wid Academien, thet i synnerhet i wåra tider thena wetenskap, ej med mindre drift then studerande ungdomen föreläses än andre Wetenskaper.

§. 7.

Thet är bekant, at flere landsorter ligga långt ifrån sådana städer, som äro försedda så med Läkare, som Apotheque, så at såsom jag redan anmärkt, thet ej kan wara alltid så omöjeligt, at förwänta någon hjelp therifrån; ty en sådan til Apothequet anstald resa wore ej allenast mödosam, utan ock kostsam, så at ibland flere weckors tid then resande bleswe bortta ifrån sitt arbete, Landbruket til en otrolig skada, som ock at then förmodade hjelpen ifrån Apothequet torde komma antingen försent, eller annars afstöpa utan någon frucht; hwarigenom then nödlidande hade tredubbel skada, ty först wore dagewercken förlorade, til thet andra en fåsång kostnad giord, och änteligen lifwet, som genom skynsam hielp kunnat räddas, förspildt. Men annorlunda förhåller sig saken med Prästerne, som merendels alltid äro flere, i hwar socken, och kunna således förfrågas utan särdeles olågenhet. Prästen åligger thesutom at flitigt besöka the siuka, hwarigenom the gifna tilfällen med fördel kunna nyttjas, så til kroppens som siälens läkande, utan at thet sednare skulle lida genom thet förra. Lärare känna sina åhörare til theras complexion, temperament och lefnads

nadsfätt, samt med hwad för vordentligheter the måst kunna
 ådraga sig sjukdomen, och således bättre kunna förordna me-
 dicamenterna efter hvars och ens behof, än en obekant medicus,
 med hwilken then hjelp behöfwande, knapt gifwer sig i förtroligt
 samtal, mycket mindre wil eller förstår yppa alt thet, som kunna bi-
 draga til sjukdomen, så han tvärtom för sin Präst thet i största för-
 troende uppenbarar och thet så mycket mera, om Prästen för ge-
 nom några lyckeligen anställda curer wunnit dubbel Credit; blir för-
 thenskuld i anledning af the anförde omständigheter ostridigt och
 solklart, at en Präst som förstår medicin, kan göra mångfaldt nytta.
 Til ytterligare bewis theraf förtjenar anföras, hwad Herr Ar-
 chiatern och Riddaren LINNÆUS berättar om en hederlig Präst-
 man i sin *Skånska Resa* p. 274. "LINDEWALL (Mårten) Pro-
 "sten i Esverlöf hade fått mycket smak för medicin, hvarföre
 "han och läst åtskilliga Auctores, såsom Senertum och thes Epi-
 "tomator, Danska Schmedt med flere andre Auctorer; Emed-
 "ertid hade igenom inländska örter sökt biträda sine solneboer,
 "så the varit stadda i sjukdom och wända med enfaldiga hus-
 "medel, som undertiden lyckats, hvarigenom han wunnit re-
 "nommée för sin emperie i fierran liggande solnar, wi sågo un-
 "der hans tal the måsta inländska officinal örter torckade til
 "ansenlig quantitet, hwilka han utdelte til the sjuka som sökte
 "honom, at the altså fingo läkemedel för lätt pris, och sluppo
 "blandade många saker, som ofta sker af Medicastris, emedan
 "the störste curer hafwa altid skedt med simple medicamenter,
 "som uti nog dosi och länge blifwit brukade, then fattige landt-
 "mannen flor för Apochequet, the ofta lifwet säljes dyrt: är
 "rådd för medicis och Chirurgis, dem han ej wet affskilja och
 "wälja; har största förtroende til sin själaförjare och rådför sig
 "gierna med honom i udden, thet wore en stor sak för riket,
 "om the måsta Präster på landsbygden förstodo at curera the
 "allmänaste sjukdomar som årligen bortrycka så många tusende
 "af allmogen, och som merendels lättast botas, som Dysenterie,
 Skör

Stjörbiugg, Rosen, Cura been, Brännsiukan, Frässan; huru”
lyckeliga wore icke inbyggarena, om Prästerna förstodo at bota thes”
sa sjukdomar med then Medicin, som wärer utan penningar för”
hwars och ens dörr? hwad förmon wore icke thet för riket? hwad”
nöije och huder wore thet icke för them sielfwa.”

§. 8.
Widare är för en Präst högsinödigt, at han wäl förstår hwad wid
Diæten är at i allt tog, ej allenast för sin egen kropps hälsa, u-
tan ock, at intrycka samma hos sina Åhörare, thesfore när han
för sina Åhörare instårper skyldigheten mot GUD och wår nästa,
så bör han ej lämna å sido skyldigheterna emot of sielfwa, wår egen
kropp och hälsa. Han ser dageligen, huru allmänheten förser sig e-
mot Diædens reglor, och huru många och swåra sjukdomar then
therigenom tilskyndar sig, och thesfore bör han weta at wara them för
swårdsamhet uti förhållande, på thet the therigenom må undwika the
sjudomar, som annors skulle sätta thes lif i sähra, eller åtminsto-
ne kosta at curera, och försumma thes nödwändigaste arbete. Then
Heliga Skrift lämnar honom härtil ett ymnigt förråd af sköna språk
så i Nya som i Gamla Testamentet.

§. 9.
Wid Tabell-wärcket har Medicin sin oförlifneliga stora
nytta, som är, at Diwerheten bör få kundskap om inbyggarenas
tillstånd, hälsa, sjukdomar, ofsielfsamhet m. m. hwadan Diwer-
heten sedermera kan taga sådana steg, som til många olägenheters
förekommande äro högsinödiga; Swilket alt Herr Secretairen
och Riddaren P. WARGENTIN, wäl utser uti thes lärda af-
handlingar eller anmärckningar om nyttan af årliga förteckningar
på födda och döda i et land, hwilcke finnas ioförda i Kongl.
Wetensk. Academ. Handlingar för år 1754 och 1755. Nu
bör en Präst til följe af Diwerhetens befallning, uti Tabell-
wärcket helt noga och uprichtigt upteckna och anmärcka, af hwad
sjudom hwar och en Person, så äldre som yngre uti församlin-
gen hwart år dödt; men huru wil han wara i stånd, at thetta
med

med någon säkerhet och wisshet göra, om han ej förut wold A-
 cademien, eller elles skaffat sig åtminstone så mycken insigt i
 Medicine, at han någorlunda tillförlitelligen känner sjukdomarna?
 utan han torde lå snarare ofta upteckna, at så och så många
 personer, i hans församling blifwit bortryckta af then sjukdomen,
 som aldrig insunnit sig hos them, och således beskylla orten för
 the sjukdomar, som sållan ther oppa sig; och twärt om, af o-
 kunnighet gå förbi sådana, som göra ther skada. Förstår han
 ej Medicine, är han ej i stånd, grundeligen utforska rätta sjuk-
 domen, utan lita på gemene mans ofullkomliga och falska berät-
 telser. Huru ofta sker icke, at lå en i Medicine okunnig Präst
 kommer til en, i sitt yttersta liggande sjuk, som lå anten har
 swårt at andas, eller hostar något och har ondt i bröstet, up-
 tecknas han efter döden ibland them, som anten astidit af andtärp-
 pa, eller bröstsjuka och lungrot, fast then döda hafte en hel an-
 nan sjukdom, som förorsakat thes död, ty andtärpa och häre-
 kande i bröstet plåga insinna sig til sista slut hos ganska många
 menniskjor, som astida härifrån, sedan kroppen förut, genom en
 annan huswudsjukdom mist alla krafter: i grund af then okunnig-
 het i Medicine, som hårtills sunnits hos största delen af them,
 som lagt handen wid Tabellwärcket, wågar jag säga, at ganska
 många församlingar låra wara, på hwilkas Tabellböcker rdran-
 de the astidnas sjukdomar man ej kan med någon trygghet lita,
 utan man nödgas anse them ganska felande i thenna delen, så at
 thet som bygges therepå, bygges på then ofäkraste grund. Men
 the gamle wördans wårde Prästmån, som lagt handen therewid,
 åro på alt sårt ursåktade, ty först dress uti thes Academ. år
 Medicine, och Botaniquen ej med then drift som nu; och se-
 dan kunde the minst se förut, at en Kyckjoherde och Präst,
 skulle öfwerhopas med så många för obekanta gjöromål, som
 Tabellwärcket, och annat, som nu är lagt på Prästa Ståndet.
 Men the Studerande, som thesa tider årna sig, til thenna
 wigtiga syssa, hafwa ingen fullgiltig ursåkt at förbåra, om the
 för

förfumma at förskaffa sig någorlunda pålitelig insikt i sjukdomars kännande. Afidsattes ihetta, så sker, at Dswhetens hälfsamma författningar blifwa til en stor del struktulöse, och ingen ting ar wunnit genom Tabellwärdet, hwarul Prästens ofskickelighet, at fullgjöra sine Ambettes Cyslor endast wällor. Thenne Prästernas ofkunnighet, ar ej allenast hinderlig i Dswhetens höga affikers winnande utan ock på wist sätt högst skadelig; ty om sjukdomer har worit en annan, än then som i Tabellwärdet ar anford, blifwa the af Colleg. Med. til thenne sjukdomens fördrifwande gudsfundne medel, intet altid til sjukdomens botande, utan ofta til thes alirande och underhållande nyttiade, så wida olika sjukdomar fordra ofta olika läkemedel, och the som i then ena sjukdomen tiena til thes brytande och häfswande, tfena underfundom uti en annan til thes underhållande. Ar förthen skull themma nog betydande omständighet, ej ringa förbindande, at the som arna til Prästaståndet, under theas wistande wid Academien, thet tiden ofta med mindre gagnande tillbringas, förwärfwa sig någon insikt i Medicin. Och som then insikt som fordras af en Präst, til Tabellwerkets försärdigande, ej sträcker sig längre, än til sjukdomars kännande, så ar thet ej förswärt, at wid Academien i yngre åren fullgjöra themma sig åliggande skyldighet; hällst om thet just icke ar fullkomligen lärdt, på några timmars tid, som dock Herr Archiatern och Riddaren LINNÆUS påstår i sin Skånsta resas pag. 245. kan thet dock på nog kort tid innehåmtas. Thet skadade ej heller, utan wore högst nyttigt som i föregående bewist ar, om the hade en grundelig insikt i Medicin, så at the kunde hjelpta sig sielstwa och sina Åhörare.

§. 10.

Så nyttigt och gagnande thet ar, för allmänheten at Prästerna äro någorlunde gode läkare, så litet blifwer härtil wunnit, så framit icke then til Prästia Ambetet sig ånnande ungdom wid Academierna blifwer handledd, och på mångahanda sätt upmuntrad, at täncka på thet enkannerligen, som then samme, i anledning af thes utwalda vi-

ex genus i framtiden kan och bör til fullgörande af sine skyldigheter, fladna för ett swårt answar, så then en gång af then store GUDen warder framhåld til redogörelse för thet pund, honom ej allenast til bewarande, utan fast mera til förköring blifwit lämnadt och ansfordradt. Ty om man under sine Academiska år är efterlåten, at förskaffa sig thenne så angelägne insikt, så är thet merendels såfångt at förwänta samma sedan man antagit Präste Åmbetet, skild sig ifrån Academierne, och mist tillsälle och lägenhet at lära sig Medicin, förutan thet at man sedan med flerehanda bekymmer och Åmbets Sysslor sysselsatt ej kan hinna at gripa an wärcket, som under Academi- ske åren så snöpligen är eftersatt wordet.

Academierne äro ock af Höga Öfwerheten i våra tider så inrättade, at man med största beqwämlighet kan göra sig sticket, så i thenne, som i andre nödige och oumbärlige wetenskaper. Thet fattas thet för ingen ting annat, än ren hog, som snart nog är i stånd, i så beskaffade omständigheter at fullborda wercket. Swad obeskrifwelig nytta och tjenst, the Hederlige Prästmän glordt åt Fäderneslandet, som förkaffat sig en någorlunda mogen insikt i Medicine, så til halsans förwarande hos sina Åhörare, som slufdomars botande, och flera menniskjors lifes räddande, i synnerhet wid smittosamma och om sig spridande sårjoter, the på hafwer man flera bewits, så i Sverige som här i Finland, them til största heder och Åceminne.

Jag önskar thet för ingen ting högre, än at Herrar Studerande wille med större ömhet och flit, än thet härtils stedt, i synnerhet the, som ärna sig til thet Wigtiga Prästa Ståndet, skaffa sig en nödig insikt uti thet högt nödiga Studio Medico.

Wärdt Kära Fädernesland och sig sielwom til en hugnande och öwårdertlig förmon, och GUDi til Åro.

